

PRIKAZI KNJIGA I JEDNOGA FILMA

Željko Mardešić, *Rascjep u svetome*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb 2007., 892 str.

Sociolog među teolozima, teolog među sociolozima, desni među lijevima, lijevi među desnima, i mogli bismo nastaviti govor o »graničnoj egzistenciji« — a u svakom slučaju jedinstvenoj ličnosti — Željku Mardešiću, koji među svim našim svrstavanjima ostaje za sve čovjek dijaloga, sociolog i kršćanin koji je ozbiljno razmišljao i nepotkupljivo iznosio svoje stavove o vjeri u suvremenom društvu. Njegova obimna knjiga *Rascjep u svetome*, koju je dovršio kratko pred smrt, sažetak je njegova životnoga puta s obzirom na sociologiju religije. U nju je ugradio sve postavke svojih prijašnjih knjiga koje ovdje vrijedi spomenuti: *Religija u modernom industrijskom društvu*. Zagreb: Crkva u svijetu, 1973.; *Povratak svetoga. Rasprava o pučkoj religiji*. Split: Crkva u svijetu, 1988.; *Lica i maske svetoga. Oglеди iz društvene religiologije*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 1997.; *Svjedočanstva o mirotvorstvu*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 2002.; *Odgovornost kršćana za svijet*. Sarajevo-Zagreb: Svjetlo riječi, 2005. U knjizi *Rascjep u svetome*, kako i sam autor navodi, najviše su tekstovi koje je posljednjih godina pisao u *Svjetlu riječi* i *Kani*, a ovdje ih nastoji »znanstveno potkrijepiti i stručno obrazložiti«. Mardešić je dakle bio prisutan i publicistički u Bosni i Hercegovini i Hrvatskoj ali i kao vrlo angažirani kršćanin intelektualac na mnogim simpozijima, razgovorima, duhovnim vježbama. Bez sumnje, ostat će u našoj kulturnoj povijesti kao jedan od najvažnijih ljudi druge polovice XX. i početka XXI. stoljeća.

Knjigu *Rascjep u svetome* Mardešić dijeli na četiri dijela. Najprije, u povećem uvodu, vrlo plastično govori o samome sebi i o svome »koncilske naraštaju« — o oporom životu za vrijeme *poniženja slobode i mudrosti* u komunizmu, te mukotrpnom prolaženju do osvajanja duha Drugoga vatikanskoga koncila — o duhu dijaloga osobito s nevjernicima i izostanku dijaloga vjernika unutar iste Crkve, a nad čime ovaj istančani vjernik u našem vremenu veoma žali. Rijetko ćemo gdje naći tako akribičnu ispovijed koja ne skreće u samoljublje, u viktimizaciju, u samouvjereni trijumfalizam, niti ostavlja gorčinu koju treba izliječiti novim osuda i osvetama.

Stranicama malo, prvo poglavlje — *Sveto u predmodernitetu* — bavi se temama koje su iz stručnoga i profesorskoga kuta (iako nikada nije

doktorirao, a diplomirao je pravo) najviše zaokupljale Mardešića, a to je izučavanje starih religija, osobito povijesnih iz sociološkog kuta. Ovdje govori i o različitim monoteizmima, od onih prvotnih do monoteizama objavljenih religija, kao i o stalnom prijeporu između religije i politike, odnosno *političke religije*, kojoj nasilje i rat uopće nisu strani, a što ovaj sociolog vrlo jasno kritizira.

U drugom poglavlju koje zauzima tristotinjak stranica autor nizom tekstova govori o *Svetom u modernitetu*. Donosi osnovne oznake moderne i modernoga društva. Moglo bi se kazati da se autorovo pisanje u ovome dijelu najviše usredotočuje na zbilju sekularizacije. Uz govor o savjesti i krivnji, integraciji i pomirenju te o suvremenim kršćanskim pokretima, ovdje su dva iznimno važna teksta — onaj o kršćanstvu između dviju oprečnih nostalgija te kršćanstvu (katoličanstvu) unutar različitih povijesnih globalizacija.

U trećem dijelu — *Sveto u postmodernitetu* — Mardešić analizira današnje stanje religije i religioznosti, prilagodbe i otpore sekularizaciji kao i religiozne i crkvene alternative suvremenim strujanjima. Posebnu pozornost posvećuje novim religioznim pokretima, osobito *New ageu*, reinkarnaciji, ekologiji, individualizmu. I u ovom dijelu valja istaknuti posebno jedan važan tekst. Riječ je o religijskom pamćenju koje u naše vrijeme nerijetko odlazi u bojovništvo i fundamentalizam, čak i unutar kršćanstva. Ovaj kršćanski mislilac posebno naglašava zbilju i zahtjev »čišćenja pamćenja«, kao pretpostavku mirnoga života unutar pluralnoga društva.

Posljednje poglavlje — *Sveto u hrvatskom društvu* — Mardešićeva je najvibrantnija zaokupljenost. Zacijelo, u ovom se dijelu pokazuje kolikom je unutarnjom strašću, intelektualnim poštenjem i vjerničkom iskrenošću ovaj sociolog pristupao i najtežim problemima hrvatskoga društva i Crkve u Hrvatskoj. Ovaj dio je i najsustavnije složen. Autor najprije govori općenito o značenju pučke religije i o pučkoj religiji u Hrvatskoj. Analizira osobito njezine glavne oznake kao što su kolektivno suprotstavljanje totalitarnoj politici, hodočašća u marijanska svetišta i druga prošteništa. Slijedi potom tekst o ideološkom katolicizmu u Hrvatskoj koji se žestoko i najčešće s više iracionalnosti nego kršćanske trezvenosti suprotstavlja liberalizmu i komunizmu. Unutar istoga konteksta autor posebno analizira sučeljavanje hrvatskog katoličkog pokreta i modernoga liberalizma, te obrađuje hrvatski politički katolicizam, politički dualizam, koji čak nadživljava i Drugi vatikanski koncil i vrlo je aktivan i u naše dane.

Još bih istaknuo samo neke momente koji mi se čine važnima, a koje Mardešić nudi čitateljima na razmišljanje, a tu iznad svega spada ono mišljenje koje ne želi ostati bez posljedica u (vjerničkom) društvenom djelovanju. Stavljajući u naslov pojam svetoga i provlačeći ga kroz cijelu knjigu, Mardešić nastoji spojiti dosege suvremene sociologije, osobito

fenomenologijskoga pristupa religiji i svoje vlastito kršćanstvo. Nitko se u nas na tako konzistentan način nije bavio pojmom svetoga kao ovaj sociolog. Sveto se u modernoj religiologiji ne može svesti samo na religiozno i religiju, nego zadobiva i oznake svjetovnoga, pogotovo medijskoga, sportskoga i iznad svega političkoga. I tu se osjeća najjača snaga suvremene sekularizacije bilo kao izraz sinkretističkih religijskih (duhovnjačkih) pokreta bilo kao katolički (protestantski, islamski) politički fundamentalizam. Mardešić tome uvijek suprotstavlja izvorno sveto. U kršćanstvu su to Isus Krist, prva kršćanska zajednica, redovništvo i u naše vrijeme nezaobilazni Drugi vatikanski sabor.

Rascjep u svetom ne pogađa samo vanjsko očitovanje religioznosti nego, kako to pokazuje Mardešić, modernitet počinje razotkrivati svaku lažnost sigurne svijesti koja misli da je u posjedu potpune istine o sebi ako već nije o svijetu oko sebe (Marx, Nietzsche, Freud). Autor inzistira na unutarnjoj čistoći, na etici uvjerenja, na unutarnjoj istini. Naravno, to umijeće stalnog lučenja i razlučivanja pokazanog i skrivenog, učinjenog i glumljenog, istinitog i lažnog stavlja moderne ljude pred golem napor propitkivanja vlastite iskrenosti i čišćenja vlastite svijesti.

Kršćanin Mardešić najmanje prihvaća politički katolicizam i njemu suprotstavlja koncilsko kršćanstvo dijaloga i ljubavi, poštivanje autonomije vremenitih vrednota, inzistira na toleranciji i malim zajednicama uvjerenih vjernika. Ne slaže se s bilo kakvim agresivnim i kolektivizirajućim pristancima na vjeru. Zato ga i zabrinjava ponašanje mnogih katolika u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini koji se približavaju pravoslavnima samo zbog zajedničkog antiislamizma i zbog antieuropskoga protivljenja duhu slobode pojedinca i toleranciji (liberalizmu) i time se vraćaju u predmodernitet, u onu nostalgичnu iluziju o mogućnosti uspostavljanja vladavine nad svjetovnim, dakle nad drugima i različitama. Taj politički katolicizam (radi hrvatstva i protiv komunizma) postaje religija bez kršćanstva, u konačnici bez svetoga i bez Boga.

Gotovo teološkom jedrinom i konciznošću najboljih kršćanskih mislilaca personalista, Mardešić ljubavlju i dijalogom želi pokrenuti suvremen kršćane, svoju braću i sestre, da se čuvaju napasti dualizma, onoga nekršćanskog sučeljavanja evanđelja i svijeta, onoga dijaboličnog maniheizma — dualizma koji je najlakše i najbrže, ali i najpogubnije rješenje koje oholo dijeli ljude na zle i dobre, na prijatelje i neprijatelje, na tijelo i dušu. Ne prihvaća ni integrizam ni fundamentalizam ni masovni trijumfalizam i vladanje nad svijetom, ni individualističko ili psihoterapijsko zatvaranje u male obranaške zajednice, nego traži angažirano kršćanstvo svjesnih pojedinaca unutar zajednica koje nisu paralelna Crkva nego sol zemlje i svjetlo svijeta. Isus Krist ljubi ljude, više kritizira malovjernost svojih učenika nego zlo svojih neprijatelja, on je Spasitelj svijeta, a ne njegov Upropastitelj — to je Mardešićev *credo*. I rijetko je tko

u nas kao on tako jezgrovito istaknuo te goruće prijepore i rascjepe u svetom, u kršćanstvu u našoj Crkvi i u životu pojedinoga vjernika.

Zaljubljenik i promicatelj Koncila, Mardešić nikada nije propustio naglasiti stvarateljski i otkupiteljski optimizam prema svemu stvorenom, prema svijetu i čovječanstvu, prema suvremenim dostignućima u znanosti i tehnologiji, a da pri tome nije upadao u lažna prorokovanja budućih sretnih dana, ne uvidjevši dvoznačnost tih suvremenih ljudskih projekata koji se nameću kao nova religija, kao svjetovno sveto.

Uvjereni kršćanin Mardešić poručuje sa svake stranice ove knjige, ne strašeci nikoga. On nije mizantrop nego ljubitelj ljudi kao što je to Bog u kojega vjeruje i Isus iz Nazareta kojega nastoji slijediti. Zato, posve u skladu s evanđeljem Isusa Krista i Koncilom, smatra da je kršćanin dužan ući u dijalog s nevjernicima, s ateistima, ako zbog ničega drugog onda stoga što Koncil ističe da nemalu ulogu za postanak ateizma mogu imati i vjernici, a to je tvrdnja, kaže on, koju u posljednjih deset godina nismo uspijevali pročitati u našim katoličkim novinama, naime da su za pojavu ateizma odgovorni i kršćani jer su pravo lice Boga prije zakrivali nego otkrivali.

Dualistički rascjep u svetom posebno se odnosi na vjernikov pristup politici. Kod nas je to najprije označeno krivom prosudbom da je zlo samo u političkom protivniku, a dobro samo u naših pristalica. Glavne oznake tog političkog katolicizma kod nas su: »U prvom redu ravnodušnost, beznade, fascinacija zlom, netrpeljivost, političko shvaćanje crkvenosti, strah od svijeta, sumnja u demokraciju, demonizacija moderniteta i sekularizacije, opsjednutost prošlošću i napokon — recimo to bez uvijanja — mržnja na sve ono što nije katoličko i naše« (str. 880–881). Unutar rascjepa u svetom za Mardešića je najčudniji, ipak, slučaj onih vjernika koji govoreći o političkim temama uzrujano misle dualistički, a kad propovijedaju kršćanstvo mirno se izražavaju u koncilskom duhu, što je oznaka mnogih naših crkvenih službenika, propovjednika i učitelja u vjeri, a što se onda proširuje na obične vjernike. Tu razdijeljenost duše ili, kako bi Isus rekao, vjerničku dvoličnost nitko u nas nije na tako suptilan način detektirao kao ovaj otočanin, rođen u Komizi na Visu, koji je čvrsto stajao na kontinentu vjere.

Bezbroj je još nezaobilaznih tema za suvremenoga sociologa, teologa, kršćanina, vjernika ili nevjernika, koje Mardešić ozbiljno problematizira u ovoj knjizi. Pitanja su tu individualizma — pojedinačnoga i kolektiviziranoga; novih religioznih skupina i karizmatičkih pokreta s teološkim konzervativizmom i postmodernom (tržišno-zavodničkom) duhovnom metodologijom, koji su više usmjereni individualnom zdravlju i bogatstvu nego kršćanskom altruizmu. Uz njih su nove kvazireligije — mediji i sport, sa svojim karizmatičkim vođama, zabavljačima, duhovnim opsjenarima i novim obredima.

Mardešić na jedinstven način vrednuje najteže suvremeno pitanje — sekularizaciju religije. Za razliku od sekularizma, ona nije u sebi negativna, nego je iznimno pripomogla čišćenju religije, izlasku iz ideoloških ratova i borbi za tradiciju, što je predmodernitet. Ona je oslabila političnost religije i ojačala njezinu iskonsku religioznost. U njoj se dogodilo i spasonosno odvajanje svetog od svjetovnog, crkvenog od državnog. Sekularizacija je, konačno, od davnina bila sastavnim dijelom kršćanskog religijskog nauka, a ne izvana od države nametnuti okvir i mjera ponašanja. Naravno procesi nisu završeni, osobito onaj unutarnji negativni moment sekularizacije kada se politika sakralizira, što zahtjeva sekularizaciju sekularizacije (kritiku civilne religije), kaže Mardešić.

U uskovitlanom svijetu nesigurnih vrednota i potrage za čvršćim smislom i vjerničkim uporištem, u dilemi i rascjepu između privatnoga vjerovanja i institucionalnoga pripadanja, suvremeni vjernik neće pogriješiti ako se vrati evanđelju, Isusu Kristu, a kao katolik i Koncilu. Svu ovu dramatičnost suvremenoga svetoga što se prelama kroz intimu pojedinca, kroz kršćansku i crkvenu zajednicu, ali i kroz suvremeno društvo, vrlo dobro sabire u sebe i u svoju knjigu Željko Mardešić. Iako je, kako tvrdi autor, suvremeno sveto »poludjelo« pred svjetovnim ili se ravnodušno povlači u defenzivu ili u fanatizam, vrijedi ponovno izići na otvoreno i posvjedočiti kršćanski put. Prihvatanje pluralizma religija, svjetonazora i uvjerenja, te otvoreni dijalog sa svima, bez zlopamćenja i bez fanatizma dosegnute istine, to je i budućnost kršćanstva i nada u mirniji i skladniji svijet sutrašnjice. Nijednoga trenutka ne odstupajući od svoga vjerničkoga uvjerenja to je Mardešić činio kroz čitav svoj život, a u tome je ova knjiga važni, iako samo mali dio. Ni u kakvom ropstvu, ni religioznom ni političkom ni institucionalnom, ni u kavezu ikakvoga grupnog ili privatnog elitizma, ni u najskrovitijem ropstvu svoje oholosti, nego uvijek skroman i odlučan, Mardešić je model suvremenoga kršćanina. On zacijelo nikad neće biti proglašen svecem, jer pravu duhovnost većina i ne vidi. Ne će ga moći proglasiti ni društvenim revolucionarom, jer je ljude i društvo mijenjao iznutra a ne izvana, dakle uz njihov pristanak i slobodu.

Mardešićeva knjiga *Rascjep u svetome* jedna je od najboljih knjiga, po snazi svoga autora i po temama koje obrađuje. Ona je tekstualni forum za dijalog — s glavnom temom: Kršćanstvo ima pregolemu šansu na suvremenom areopagu, jer je Isusovo evanđelje nepotrošivo smislom i ima jednu osnovnu poruku — Sudbina svijeta je u rukama vjernika, a ne njihovih protivnika.

Ivan Šarčević